

Sunday Chabura

קדיש יתום

מהו הדין כשיש כמה יתומים

מראה מקומות

ענין של קדיש יתום לא נזכר לא בגמ', ולא בטור, ואף המחבר אינו מזכירו בשו"ע (אף שהוא מביאו בב"י יו"ד סימן שע"ו בשם הזהר)

(א) רמ"א סימן קל"ב סעיף ב' פסק שיתום אומר קדיש אחר עלינו. ובמג"א סק"ב הביא מהלבוש סדר קדימה איזה יתום יש לו קדימה לאמר הקדיש. וגם לגבי שאר קדישים מביא כמה דיני קדינה

ומבואר מהנ"ל שהמנהג היה שרק אחד אומר קדיש בפ"ע ולא כולם בב"א. ויש לעיין למה

(ב) יעב"ץ בסידורו הביא מנהג הספרדים שכולם אומרים קדיש ביחד. והיעב"ץ משבח מנהג זה שהוא מונע המחלוקת.

(ג) שו"ת חתם סופר או"ח סימן קנ"ט ד"ה עוד אני מדבר מחדש שענין הקדיש אינו מה שמקדש שמו ית' ע"י אמירת הקדיש, אלא מה שמזכה הציבור לענות אמן. ומשו"ה היה המנהג שרק אחד אומר.

(ד) שו"ת בנין ציון סימן קכ"ב ד"ה ומה שנהגו הספרדים כתב הטעם שרק אחד אומר קדיש הוא משום דתרי קלא לא משתמע. ומשו"ה דוקא אצל הספרדים שכולם מתפללים כל התפילה ביחד, יהבו דעתייהו (כמבואר בגמ') ומשתמע תרי קלא. משא"כ אצל האשכנזים.

(ה) נמצא כשכולם אומרים ביחד ממש שפיר דמי. כך פסק תשובות והנהגות (לרב משה שטערנבוך שליט"א) ח"א סימן ק"ג.

מיהו מנהגינו הוא שכל אחד אומר קדיש. אלא שיש לדקדק לאמר ביחד ממש כנ"ל

(ה) פסקי רעק"א בשעת קולריא פסק כיון שלא היה מספיק קדישים לכ"א (משום שהיו כ"כ נפטרים רח"ל) שכולם יאמרו ביחד. אבל כשפסקה המגיפה חזר למנהג הקדום שרק אחד יאמר.

מראה מקומות

וגו' כפר לעמך ישראל וגו' עד בקרב עמך ישראל עד כאן (ז):
ובתב עוד (שס) כחז הרמ"ג כמה שנהגו לקנה ידיהם לבתר דקבר
 מימא און שורש ידוע אללו לזה ואפשר לו שנהגו להפסיק מדבר
 מימא ומה שנהגו לזרוק לזרות נחר קדיש טעות צדס וטעו בקנות
 העפר ומה שירחצו ידיהם קודם
 שיכנסו לבניהם אמר רב פלגו
 שאין לו עיקר לו: [בדק הבית]
כתוב באורחות חיים (ח"ג ע"ג 573)
 [ד] אם נקבר בלילה אין אומרים צידוק
 הדין ולא קדיש בבית הקברות
ועד כאן: כתב הכל טו (פסו).
 על מה שנמלא שהגדה שפעם אחת
 פגע רבי פלוני באחד שהיה מקושש
 עלים וכו' אמר ליה אין מי שילוני

אם לא שיאמר בני קדיש אחד או יפטר נביא על זה פשט המנהג
 לומר בנו של מת קדיש נמלא כל שנים עשר חודש וגם להפטיר
 נביא. יש שמתפללין כל מולאי שנת תפלת ערבים לפי שנאומה שעה
 חוץ הרשעים לגיהנם ואפשר שתגן עליהם אותה תפלה [עכ"ל] (ח)
 והמעשה הזה הוא צוהר [מדש]
 בסוף פרשת אחרי מות מא: :
ובתב עוד (שס ע"ג) (ח*) נשס
 הרב רבי מאיר נ"ע (משכ"ן סי' פח)
 שמונה להמטות ציוס שמת אצו לו
 אמו מבי* ומלוה לומר קדיש על
 אמו נחי אצו ואס אצו מקפיד אף
 על פי שאמו עשמה לו זאה לומר
 בשילה כבוד האב קודם לכבוד
 האם מג עכ"ל (ט):

דרכי משה

קט"ו בתשובותיו והביא שם ההגדה והמעשה וכתב דאפשר שהוא
 בתנחומא או בספרי [הרבות] וב"י כתב שהיא בזהוה סוף פרשת
 אחרי והבחי סוף פרשת שופטים (דברים כא ח) כתב שהיא במסכת
 כלה (רכ"ה פ"ב) [לח] ובאור זרוע (ה"ל שבת סוף סי' ג) [לט] כתב בשם
 מורו הרב ר' אליעזר (ממין) [מורומשא] דמצא בתנא דבי אליהו
 רבה מן דקטן האומר יתגדל פודה את אביו מן הפורענות:
 (ח*) [וכן כתב בר ששת (שם בשם הא"ח ה"ל אבל עמ' 601) מב]:
 (ט) ובב"י כתב מן סוף הספר (שכח: ד"ה כתב בתשכ"ב) מיהו העולם

פרישה

מיטת דכ מלכו. עד כאן המגיה. מורי רבי (נמלכו לעור ד"ה שהחיות):
 (כח) [וכן אנו רואין דמאן דעבד הכי. לעוט לומר דלמי מקנה אין
 נכך כלום: (כח*) אלא שרי למיעבד. לעוט לומר לקנה:
 (כח*) אב"ג נטילת ידיים לבתר הכי וכו'. אלעיל קאי שכתב טהגין
 אללנו כשהחזין מים הקבוצות דמאן ידיהם וכו' ועין דרישה: (כט) ע"כ
 גאונים. לעוט לומר מנשאל לגאון טהגין וכו' עד הכא הוא לשון הגאונים:

דרישה

עין שם. ותמיהא לי על דברי הב"י איך דחה את דבריו בקש הא שפיר
 מייתי ראה דכמו שהתם עשו מעמדות משום שאין בו איסור בכהאי גונא
 להראות צד אבלות בשבת הכא נמי דכוותיה. ומיהו יש לומר דשפיר דייק
 הב"י דשאני התם ודאי אין בישיבה ובעמידה שום צד אבלות מצד עצמו
 וגם אינו נוגש האבלות כמה שיושבין על הקברות שמשום שהוא מקום
 רחב להחזיק כולם ואי אפשר להם לישב במקום (אחת) [אחר] שיחזיק
 כולם אבל בבית הכנסת מוכח שהכל רואין שהוא משנה מקומו משימין על
 לכן לומר שמשום אבלות הוא משנה דהא אם היה רוצה לישב במקומו מי
 הכריחו שלא לישב עליו וקל להבין: [ה*] ומה שכתב שצריך לישב
שבע פעמים מפני הרוחות וכו'. משמע שסבירא ליה שזהו טעם שבעה
 מעמדות ומושבות שהיו עושין מפני הרוחות שמלוות אותן וכבר כתבתי
 בריש סימן זה שגם הרשב"ם כתב שיש אומרים הטעם זה והוא דחה אותו
 ואם כן צריך עיון על מנהגי: [ו] לא נהגו מעולם לקנה ידיהם
בבב"ל וכו'. לכאורה היה נראה להגיה לא נהגו מעולם לקנה ידיים בבב"ל
 אלא בעפר והשתא אתי שפיר טפי מה שכתב וכן אנו רואין דמאן דעבד
 הכי וכו' וכן מה שכתב אבל נטילת ידיים לבתר הכי וכו' דלגירסא דין
 קשה מה זה שכתב אבל נטילת ידיים וכו' נטילת ידיים מאן דכר שמה
 וצריכין לדחוק ולומר שקאי אדלעיל כמו שכתבתי בפרישה (סיק כח*) וזה
 דוחק אבל אי אפשר לגרוס הכי דאם כן הוי משמע לא נהגו לקנה אלא
 בעפר ולא במים ובמים לא שייך למימר לשון קינוח אלא לרחץ לכן על
 כרחך צריך לומר כמו שכתבתי בפרישה:

חדושי הגהות

[ד] כבר הביא דברים אלו צ"ל לעיל נתימן זה נשס הכל ט:

הגהות והערות

[ה] כ"ה לפנינו במהרי"ל, ובד"מ הארוך ובכתי הגירסא לבית א' קודם וכו'
 ובהגה בשרי"ע הגירסא לבית אחר קודם וכו': [לו] טעם זה איתא גם
 בפרס ע"י רסה בשם רבינו קלונימוס והועתק באר"ז שם ובשבה"ל ה"ל שמחות
 סי' יד ועיי"ש בשבה"ל עוד טעמים לזה: [לז] עיין אר"ח סוף סי' ד וד"ה כתב
 הרד"א: [לח] והועתק גם במנורת המאור גו א כלל א ח"ב פ"א וכתב שם
 שנמצא יותר באורך בתנחומא פ' נח: [לט] שם הובא המעשה באריכות בלי
 ציון מקורו ואח"כ כתב וכן מצא מורי וכו': [מ] פנינו שם ליתא ועיי"ש
 בוטא סוף פ"י שהביא המעשה בקצרה ושם לא נזכר קדיש אלא ברכו:

(ז) ובבנימין זאב סימן ר"ד כתב (דברי) [כדברי] הכל בו והוסיף
 שם דמיתת צדיקים מכפרת כעגלה ערופה לכך רוחצים כמו שנאמר
 שם (פסוק ו) (ורחצו) [ירחצו את] ידיהם וגו' דגמרינן (ע"ז כט): שם
 שם מעגלה ערופה עכ"ל. והמנהג לומר כשרוחצים בלע המות לנצח
 וגו' ותו לא מידי: **ובתשובת מהרי"ל** סימן כ"ג דיש לרחץ גם
 כן הפנים ולא נהגו כן: **ובתב** עוד שם (בסוף הסי') וגם מקפידים
 מאד אם יכנס אדם לבית אחד [מהם] לה קודם שישב בחצר בית
 הכנסת ומנהג אבותינו תורה עכ"ל: (ח) [וכן כתב בר ששת סימן

(ט*) (ובקרובים. לעוט לומר שני אדם שהן ממעמד לריחן להיות קרובי המט שאלים
 מחללין. עד כאן המגיה): (כז) שיושבין בורחין במנו. ולמי קבלתי מאמי
 מורי זקני לומר שבע פעמים יהי טעם מהתחלתו עד נהלך ופינה כי ואמר
 כך (יאמר עד פינה כי מלאכו ועד כלל) ואמר כך יאמר עד כי מלאכו יהי ואמר
 כך עד כי מלאכו יהי לך ונפסס השפיעים וכו'. עד כאן המגיה) מלאכו וכו' ונפסס
 השפיעי מסיס הפסוק וכן עיקר יש לו סוד וה"י (נראה דל"ל יוהן מן סופי

במי שחוזר מאחורי המט לישב שבעה פעמים וכו'. הם המה השבעה
 מעמדות ומושבות הנזכרים לעיל. וזה לשון הגמרא בפרק המוכר פירות דף
 ק' ע"ב אחתיה דר' אמי בר אבא מהו הויא נסיבא ליה לרב אויא שכיבא
 עבד לה מעמד ומושב אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה שאין עושין אלא
 בקרובים והוא עבד אפילו ברחוקים וטעה שאין עושין אלא ביום ראשון
 והוא עבד ביום שני אמר אב"י בהא נמי טעה שאין עושין אלא בבית
 הקברות והוא עשה בעיר רבא אמר בהא נמי טעה שאין עושין אלא במקום
 שנהגו והתם לא נהוג ובמקום שנהגו לעשות מותר לעשות אפילו בשבת
 כגון שקברו המת סמוך לכניסת שבת וחזרו מבית הקברות בשבת עד כאן
 לשון הגמרא: וזה לשון (הר"ן) [הנמוקי יוסף] שם דף (ר"י ע"ב) (מט רש
 ע"כ ד"ה ומסקינן וסוף ע"א) מכאן שבאותן מקומות שנהגו כשחזרין מבית
 הקברות ונכנסין לעיר או לבית הכנסת ועומדין ממקום למקום ויושבין כאן
 מעט וכאן מעט שבע פעמים שטעות הוא וגם מה שנהגין שבשבת יושבין
 על מקומן בבית הכנסת מפני שאומרים שאסור לנהוג אבלות בשבת מנהג
 טעות הוא שהרי החירו מעמדות ומושבות אפילו בשבת ופירש הר"ש
 (רשב"ם שם ד"ה אמה) ו"ל הטעם מאחר שאין עושין אבלות אלא מעמדות
 ומושבות בלבד משמע שבישיבה בעלמא משום כבוד האבל אין בה שום
 חששא עכ"ל: והב"י הביאו לקמן סוף סימן שצ"ג (שכב: ד"ה כתב"י) וכתב
 (על מה שכתב שאין משנין מקומן בשבת עין שם. עד כאן המגיה) שאין הנדון
 דומה לראיה שהתם היו צריכין לישב בבית הקברות משום שהוא מקום
 רחב והיו מקבצין כל העם ולא היו יכולין להתאסף כולם בבית הכנסת וכו'

פרשת עקב [רמז חתנה], ומכל שכן שיכול לומר אשרי ולמנצח אח"כ, כדי לאומרה עם הצטור: א ע"יכו. כחב כבספס [שער הטוטה עיני עלינו לשבח] שיאמרו אחר כל תפלה מג' תפילות, וכן כחב כנסת הגדולה סימן רל"ד [הגה"ט] שכן נוהגין שם. אבל בספר שמי ידות [דרך חיים קח, ב] בשם תולעת יעקב [סוד השיר שהלויס אומרים כג, א] כחב שאין לומר במנחה, עכ"ל כנסת הגדולה. ובסוף עלינו י' יאמר פסוק [וזכרה ד', ט] והיה ה' למלך וגו' (הכוונות ד, א; שער הטוטה סס ד"ה והנה). יאמר ומושב יקרו (טור סימן קלב). יש לומר הוא אלהינו [אין עוד, כי כן כמיב

בפסוק (תש"ץ סוף סימן רנב): ב אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה אין לאומרו בריב, כן כחב ב בורעים. ויכרע וישתחוה, שלא [דסידרא: הגה' א] ואומרים אחר סיום התפלה [בספר הזהר "מ"ב קלב, ב]: א עלינו לשבח מעומד [ד] וזהר לאומרו בזווה [ב] וכשמגיע פסוקי דמרה אות סה בהגה). אל לא יזייע יפסיק מעט קודם שיאמר [ד] ואנחנו ב כורעים וכו': [ה] ואומרים [ה] קדים * יתום סימן ק"יג [ס"ק ג]:

הגאון בלבוש כחב כאן [סימן קלב] דיני קדיש, והנני מוסיף דבר שנחדש אללי. כחב ר"מ מייך סימן פ' בתשובה שהיאר צ"י"ט יש לו כל הקדישים של אותו יום, אפילו קדיש של פרקים של שיר השירים ושל רות, ב עכ"ל. וראיתי נוהגין להטיל גורל על שיר השירים, ונראה לי שנחפשו המנהג על שלא ראו חשבת ר"מ מייך כי לא נדפסה בימים ההם, דהרי כל מנהגי הקדיש נתקנה על פיו ולמה יגרע דין זה. וקדיש שאומרים בערב שבת אחר מזמור שיר ליום השבת הוא לאצלים, אם לא שהיאר צ"י"ט הוא צבירה של קבלת שבת, והכל לפי המנהג. כשמטילין גורל ארבעה או חמשה, ויש בהן שנים שיש להן אותיות שוות כגון [ח], [ט], והאחרים יש להם מנין הפחות מזה, [אז בטל גורל וזריכים כולם להטיל גורל מחדש, ואין יכולים השנים לומר האחרים כבר הפסידו חלקם ושנינו נטילו גורל. וראיה מריש פרק ב' דיומא [ב] דבזמן שהם שוים הממנה אומר להם הצביעו, והיו מטילים כלם גורל, ואף שאותן השנים היו קרובים מאחרים [כן שמעתי מהגאון מוהר"ר מן אב"ד דק"ק קראטשין]. ואלא אם אחד יש לו [ח] והאחרים שוין ויש להם פחות, אזי ודאי זכה הראשון, [והאחרים יטילו גורל אף שיש בהן שאינן שוין, כן נראה לי. שנים או שלשה שהפילו גורל ולמחרת בא עוד אחד, בטלה החלוקה, וזריכים להטיל גורל מחדש כמו שכתוב במו"מ סימן קע"ה סעיף ג' שני אחין שחלקו וצא להן אחד ממדינת הים בטלה החלוקה. ואם היה צעיר ולא בא איבר זכותו, [דמדלא בא ודאי מחל להן שיהיה אחרון, כמו שכתוב במו"מ סימן קע"ו סעיף כ"ה. וכן אמרינן בצנצנא במרא פרק ט' וקמא, ב] גבי שושבינות, אימא במתא איבעי ליה למיתי. אחד אמר קדיש, ולמחרת

בא עוד אחד ואמר אני אומר היום כנגד קדיש שאמרת התמול ועל הקדיש הג' נפיל גורל, והלה אומר כיון שלא באה התמול וזיתי בהקדיש והשנים של היום נחלוך ציינו, יש רוצין לדמות למה שכתוב במו"מ סימן קע"א סוף סעיף ח' אחד מן השותפין שנשתמש בחצר כמה שנים, אין יכול השני לומר אשתמש ג"כ כומן שנשתמשה, דכל זמן שלא חלקו כל אחד בשלו הוא משתמש, והכי נמי אמרינן שאמר קדיש שלו התמול. ונראה לי דלא דמי כי אוכלא [לדנא, דהתם אמרינן שנשתמש בחלקו ועדיין הוא קיים, אבל הכא אין קדיש אחד שייך לשתייהן. ודמי לשנים שיש להן מטלטלין בשותפות ואכל אחד מהם קצת, שחצירו אוכל כנגדו, והכא נמי כן. ואין לומר התם חסרי ממנהג הכא לא חסר ולא מידי שאלו לא אמרה הראשון היו האצלים אומרים אותו, זה אינו, דמכל מקום יאמר אני ידעתי וסמכתי שאתה תבא לבית הכנסת ותאמר הקדיש לכן [עמדתי החוזה. ולא אמרינן מדלא בא מחל לו הכל, אלא זה (מחול) [מתחל*] לו שיהיה ראשון והוא אחריו. המנהג פשוט כששני יאר צ"י"ט מטילין גורל ציוס שיש בו ג' קדישים, אותו הווכה ראשון אומר ב' קדישים, דלא כמו שכתב בספר למח דק סימן כ"ו שיפילו גורל חדש על הקדיש הג', עיין סוף סוכה. שנים שיש להם יאר

צ"י"ט ואחד רוצה להשכים לדרך למחר ואמר תן לי עתה הקדיש וטול אתה למחר, והשני אומר לא כי אלא נפיל גורל, נראה לי דהדין עם השני, דאין כופין על מדת סדום כיון שיש ריח בהקפדה, דשמתא יפול עליו של ערביה ויאמר שניהם, כמו שכתוב במו"מ סימן ש"א [סעיף ב], וכן משמע סימן קע"ד [סעיף א], ע"ש. ואף שבש"ך שם [סימן שיא ס"ק א] [כחב דוקא כשניוק, מכל מקום] [כחב דוקא כשניוק, מכל מקום] אף דבריו מוכרחים, [כ] וגם לא דמי להאי. ועוד, דיכול לומר אני רוצה להקדים עצמו למזוה, שהרי כשיש שלשה מטילין גורל ולא אמרינן יאמר כל אחד קדיש אחד, אלא מפני שכל אחד רוצה להקדים עצמו למזוה. משמע צנימין ואב"ד [סימן ר"א דמוטב לצנו להשכיר אחד לומר קדיש במקומו משיאמר אחד בחנם, ע"ש. ועיין ביו"ד סימן שע"ו [סעיף ד בהגה] ובתשובת רמ"א [סימן קיח] דאם אין לו כן, ראוי ליתן ג"כ [לכן צנו קדיש, אך שאר האצלים יאמרו ב' קדישים והוא קדיש אחד. שני אנוסים אחד נהרג ואחד מת, וכן הנהרג אומר קדיש באומרו שאביו היתה כוננו לשוב, וכן המת רוצה ג"כ לומר קדיש, כן הנהרג דוחה לכן המת, דכיון דנהרג הוה ליה כפרה. ועוד, דהיו אלל המת אנוסים אחרים ולא החודה צפניהם, שמע מינה שלא היה דעתו לשוב, עיין שם צנימין

כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְאַמִּירָן בְּעֵלְמָא. וְאָמְרוּ כּוּרַע אָמֵן:
עונין אמן

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:
עונין אמן

פוסע לאחוריו בנחת שלש פסיעות בכריעה אחת. פונה לשמאלו ואומר

עוֹשֶׂה זִקְרָא שְׁלוֹם (בעשי"ת הַשְּׁלוֹם) בְּמְרוֹמָיו פּוֹנֵה לַיְמִינוּ וְאוֹמֵר וְהוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם
עֲלֵינוּ וְשׁוּחָה לַפְּנֵי וְאוֹמֵר וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן: עונים אמן:

(א) אומרים קדיש יתום. וענינו להעלות הנפשות אשר בעשיה לגן עדן בסוד תחיית המתים. ולכן אומרים אותו היתומים תוך י"ב חודש שמתו אביהם ואמם. (או מי שאין לו אב ואם בעד מתי ישראל) להעלות נפשותם על ידי שם מ"ב שבנו. וצריך לאמרו גם בשבת ויום טוב. כי הכונה בחול להעלותם מגיהנם. ובשבת ויום טוב בגן עדן עצמו ממדרגה למדרגה. ולכן אומרים גם ביום שמתו אביו ואמו. ותיבותיו עם הכולל כמנין שם אכדט"ם שהוא אלהים חיים כנודע. נותן נשמה לעם היושב במחשכים. ורוח חיים להולכים:

בחלוקי דינין של האשכנזים. בענין מי הקודם לאמירת הקדיש יומי דוחה למי. לא אמפל כאן. דמילתא דמנהגא בעלמא הוא. (ומה טוב וישר מנהג הספרדים בזה שאם רבים המה כולם זוכים בו. ואומרים אותו כאחד. ובטלה מחלוקת וטורח דיני דינים בדבר שאין לו שורש ועיקר) וכבר דיברו בו במספיק גדולי האחרונים בעלי המנהגים והגהת שלחן ערוך ולבוש ומפרשיהם. ועוין עליהם. רק זאת באתי להזכיר. שמנהג פשוט בין האשכנזים. שפוסקים לומר קדיש בתשלו"ם י"א חודש. ובשיירי כנסת הגדולה כתב שנהג לומר גם בחודש הי"ב פחות שבוע אחד. ואני החוקתי מנהג אבותינו בטעם נכון בדרך הנגלה. אולם הבאתי סיוע גם לדעת הרב ז"ל על פי דרך הסוד. אך לא היה צריך לחסר שבוע שלם לעולם. אלא דוקא הימים הנשארים לתשלו"ם י"ב חודש משבת האחרונה בלבד. יפלו מלומר בהם קדיש (יעוין שם במקומו בס"ד) ונפקא מינה לענין דינא דדחייה דהיכא דנהוג נהוג ואריך:

כאן נוסף לקח טוב בכונת הקדיש על דרך הסוד. מה שהשמטנו בקדישים הקודמים. כדי ליתן ריוח להתבונן. ושלא לסבב השכחה בריבוי הרמזים בפעם אחת. לכן העמדנו בכל פעם שנשנה. איזה חידוש להטיב הזכרון ולהועיל בס"ד:

יתגדל. הוא בכתר. כי גדול הוא עד אין סוף: ויתקדש בחכמה. כל קודש כנודע. והם בסוד שתי דברות הראשונות. ועד ואמרו. הם י"ט תיבות. אבל תיבות ואמרו אמן אינם באים בחשבון. כי אינם בכלל השבח רק צווי והזכרת השליח ציבור לעם שיענו אמן. ומיתברך עד גמירא כ"א תיבות. שהם מ"ב בכללן עם ב' כוללים. נגד שם מ"ב שהוא מסוגל להעלות הברורין ומיין נוקבין. כי הוא בעל שש כנפים. וכן יש כאן שבעה תיבות השבח התומות בששה ויין בראשן כנגדו. שבהן מ"ב אותיות דוגמתו. או תחשוב גם ב' פעמים ואמרו אמן אז הם רבוע אהיה. ונשוב לביאור: יתברך. ברכה הוא בנינה כידוע שהיא הבריכה העליונה אם הבנים. ונקבעה כאן כאימא דרביעא על בנין (זהר ח"א רג.). כי השבעה לשונות של שבח מכאן

1. עיין בביאור הלכה סימן קל"ב שהאריך בזה:

מג"א סי' קס"ז סקב"ח להשיג על רשב"א יע"ש, והוא מדאיתא בצרכות ג"ג א' ע"ב אמר ליה רב לחיילא צרי צרי חטוף וצריך, ופריך למימרה דמצדן עדיף מהעונה אמן והתניא גדול העונה אמן יותר מהמצדן יע"ש, ומאי קושין דהא לריכין לבצין איך יהיה שטר העונה גדול דעכ"פ נעשה מצדן נעפל וגורם להעונה וממלא שטר זה זה בידו, ועכ"ל דה"ק גדול העונה אמן יותר מהמצדן לבד בני עניית אמן, אבל המצדן במקום שענין אחריו אה"כ דשטר זה זה בידו כ"ל, וא"כ מאי פריך הרי שפיר קאמר רב חטוף וצריך, ועכ"ל מ"מ פריך שפיר, דאילו אם ירלו שלא יענו אמן הרי קיפח שטרם צמה שהטף לצדן ועוד היה לו שלא לחטוף ואחר יצדן והוא יענה אמן, כן ל"ל קושית הש"ס, וא"כ מוכח דלא כהירושלמי דאי ס"ד דצרכת המזון והמניח לריכין עכ"פ לעניית אמן א"כ אכתי לא פריך מידי דהא רב צכום צרכת המזון מיירו כפרש"י וכמ"ש מג"א סי' ר"א סק"ו, הש"כ דש"ס דילן לא ס"ל כהירושלמי בג"ל:

ואולי י"ל צזה ג"כ קושית הג"ח ס"פ כיסוי הדס [סי' ה' אות ד'] על ר"ח שם דפשיטא ל"י גבי מילה גדול העונה אמן יותר מן המצדן, הקשה ה"א קיי"ל כרבנן וכרב חטוף וצריך משמע דשוים הם, ועמ"ש ש"ך ח"מ סי' שפ"ב [סק"ד] ובה"ג קשה לרבינו חזקוני מוכח בעי"ד ס"מ כ"ח גבי כיסוי הדס ורמז עליו מג"א סי' ר"א סק"ו בג"ל. והשתא י"ל דס"ל לרבותינו בג"ל מה שיש לדקדק איך פליגי בצרכות הפוכות, דלח"ק העונה אמן עדיף ולאידך הנא המצדן עדיף שהרי ממחרין לו תחלה, ועוד מדנקיט א' המצדן וא' העונה אמן צמשמע ונקיט מצדן תחלה משמע דפשיטא לו יותר, דנעולס נקיט מה שפשיט יותר כמ"ש תוס' צסוכה כ' ע"א ד"ה אחת דצפולגתא נקיט הפשיט יותר והכא איפוך. אג"א, והרי התיק אמר הדע שגוליורין מתגרים וגבורים נולחים ואיך פשיטא לי לאידך תנא צמצדן עפי מהעונה והוא נגד הסברא בג"ל, אע"כ ס"ל דלכלי עולמא בעינה עדיף אג"א מהאי טעמא צעלמו המצדן עדיף שהרי הוא בגורם להעונה ולא תהיה בעינת פוגדקית, ונכי דלכעוונס בגינות, מ"מ ממילא יהיה שטר המצדנים מוכן לפניהם תחלה. וס"ל להגאונים בג"ל דזהו דיקא בצרכה הנעשית צניצור ואי אפשר צלג עניית אמן כמו צרכת המזון שאי אפשר שנייתו וילכו להם דאין ראשי לחלק, וכן האי תנא צתרא קאי לצרכת התורה צניצור צימי אגבי כה"ג כפירש"י דקאי אפסוק ויצרכו שם צבודך והוא דצר הנעשה צניצור ופרהסיא, וא"כ אפילו למ"ד דצלג עונה נמי ילא ידי היצתו מ"מ לאי צרשיעו עסקינן שלא יענו אמן ואם כן ממילא היה ליה מצדן הנעפל להעונים וממילא יפה כחו, משא"כ בצרכת כיסוי הדס וכדומה אין ענין להשומעים ועונים למצדן ומא יא לו עמכם, ומה אילו רלו ללאח אטו צביפא תלו להו, נמלא מה שגשהיירו שם יענו אמן מלתא יתירחא עבדו ומה לו ולכם, וכ"כ נמי גבי מילה אע"ג שמארה למול צצבים צפרהסיא וכמ"ש הש"ך סי' שפ"ב בג"ל, מ"מ אין ההוב נוטל על אלו להשתייר שם צצכ"ג, משא"כ צרכת זמין והפלה וקריאה התורה מתחברים אלו עם אלו ואי אפשר לחלק והוא נעשה שלוחם צזה הוב ליה נעפל וגורם לאמן דידחי ומשום הכי חקקין למצדן תחלה משא"כ צשארני מלות, ולק"מ:

שפ"ב בג"ל דהיכא דעביד מלוא ומצדן ג"כ לא ישולס לו אלא א' ע"ש, וא"כ נדברו ע"כ אין הדעת סובל לומר דשטר צרכה איכא ושטר כיסוי ליכא וליכא צארעא וגיורא צשמי שמיא, ועכ"ל צביפוך דשטר מלוא איכא שטר צרכה ליכא אעפ"י שלשון הש"ך מגומגם לפ"ז מ"מ ל"ל כ"ב א, ומה דקאמר הש"ס [חולין פ"ז ע"א] שטר כיסוי או שטר צרכה נפקא מיני' לצבמ"ז הכי פירושו, שטר כיסוי דוקא אבל שטר צרכה כלל לא, או דלמא שטר צרכה נמי איכא דליכא מלוא אחרת עמה, ונפקא מינה צרכת המזון, וכיון שקן מיושב הכל דפשיע דאצרכה לחוד לא משלס רק אמאי שמוכח רבים צעניית אמן זה לא שייך רק בצרכת המזון וכדומה דהמצדן נעפל להעונים וזכות הרבים תלוי צו ומעלתו כמו מעלה המכסה ששעשה מ"ע דאורייתא, אבל צרכת הכיסוי ושארני צרכות כדומה ל"ה אינם שוים כ"כ כיון שהוא גרוע מהעונה אמן כ"ש שהוא פחות ממקיים מ"ע לכן אם קדם וכיסה לא ישלס כי אם שטר מלוא ולא שטר צרכה, וגשן הש"ס דמסיק שטר צרכה, יתפרש כמ"ש לעיל להש"ך:

ואידי דאיירי מהדוענא ל"י כי תצתני שם [ח"מ סי' שפ"ב] צנגיין ש"ע שלו אמ"ש רמ"א דהמל צנו של אחר וקדם אחר ומל איני משלס לו מאומה משום שלא זכר זה המול, תצתני שם על הגניין, דוקא אם רק צבדו אצ"י כצן, אבל עשאו שליח ממס משלס עשרה זבזבים לאצ"י כצן, וכוותי צזה לפמ"ש פלתי סי' כ"ח [סק"ג] נדחות דברי הש"ך סי' שפ"ב בג"ל שהאצ לא יתן לאחר להמולו עפ"י ק"ו ד"מ צ"ד סי' רס"ד דהא צכל התורה שלוחו כמותו, והוא צפלתו הרצב להצ"ה ראיח דהא עיקור שליחות מתרומה ילפינן אע"ג דמ"ע לכרים, וכן צצ"ק ק"ו ע"א מצואר דכין עבדו עושה שליח להקריצו עבדו, ועוד אי לאו מצברא דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין הוב אמיתא יא שליח לדבר עבירה ועשה המשלת, ומזה עובד מרוב מ"ש שיהיה שטר להמשלת אה שליח לעשות מלוא צתריקאו, ע"כ העלה בג"ל דשעשאו שניה נמול הרי היא כאלו מנ צענמו, אבל אי אמר לו שצמצדו צדרך צביד ולא בשנית, זהו נא יתכן דלא נעשה שלוחו יע"ש, וא"כ לפ"ז לפ"ד לענין השלומין אי האצ שלוחו יא זה וקדים ומל שלא צעניחות האצ אפילו ענה בשליח אמן, מ"מ לא מצטיא אם האצ לא ענה אמן ע"כ לריך לשלס להאצ עשרה זבזבים דאילו היה שלוחו מל היה כאלו עשאו הוא ועכשוי שזה מל ואינו שלוחו אין המלוא של האצ ומה שענה שלוחו אמן לא מהני לי להאצ מידי דלעניית אמן לא עשאו שליח וא"כ לריך לשלס לאצו כצן עשרה זבזבים, אג"א אפילו ענה אמן נמי ישלס לו, דצשלמא גבי כיסוי דס או מילה של עצמו יכול לומר אילו צרכת אהה לא היית אחה עונה אמן ועכשוי שענית אמן הרי שלמחיק מה שהפסדתיך, משא"כ צמל ע"י שליח הרי היה האצ העונה והעושה דהיה עונה על צרכת השליח וגם בג"ל כאלו עשאו צעלמו נמלא הפסידו עכ"פ, ולפ"ז ילא לנו דין מחודש דאע"ג דצשלמא מלוא צו יותר מצשלוחו, הכא אפשר מליה צשלוחו יותר מצו דהכא בעינה יותר מן המצדן כמ"ש והעליתי לעיל וע"י שמשלת שליח הרי הוא מל ועונה ושטר שניהם צידו משא"כ כשהיה מל צעלמו, ולי"ע דלינא צכל זה כי הוא דבר חדיש:

עוד אינו מדבר צכולא צהג"ל מה שראיתי צמהריעצ"ן שצשהגוב לצדר קדיש שאהר עלינו כחצ שאינו רוצה להעריח את

וי"ל נמי קושית הג"ח [שם אות כ"ה] שהקשה אמאי לא ישלג כי זבזבים שטר מלוא ושטר צרכה, ויעיין ת"י הש"ך סי'

(א) בזה"ק ג"ב. (ב) אילי היא ר"ח. כהנתי ק"ו.

לסגדק וזכר ליכא משום הא דר פרו עי"ז נשתכחו דברי ר פרו, ואח"כ החטילו הרבנים למחול על כבודו ונשתרבו המנהג הכוח בעטות. גם מ"ש מכ"ח והאריך בפירושו הש"ס דשכיח ולא שכיח, וכו' דבר פשוט שאין צו פקפוק וגם כל דברי בפרט הזה מבוזר לכל מעשיו, אין לי להאריך צו יותר:

מה שהקשה מה ראו חכמי ישראל להקפיד על העושה, השיב מכ"ח נ"י עושר מילתא רבנא היא לעבודת ה' — ידעתי גם ידעתי אם ברכת ה' היא העשיר אזי לא יכיה העושר הכוח שמור לצעלו לרעה ח"ו ומי סני ללדיקי דלכלי תרי עלמי א ומי יסכל זכ, אבל קושייתי היא בציפוף, דעכ"פ הוה לכו להקפיד גם על הקרבת שארי קרבנות, ואם לא יעשרו מה בכך וכי ח"ו יהנו עיניכם דוקא בממון, וכו' לכו להקפיד בכל קרבנות חדשים לפיכך עד שזכה כל כהן וכהן בעולם ושלמים וזבחים וכו', ומ"ש שנוכל לפרש דמפני שהיא מעשרת ש"מ שהיא מלכ גדולה, גם נפשו יודעת שאין זה כלל במשמעות הש"ס, אלא אין דרכי לפלפל בגמגום וערעור לחלול צו"ד קרא ד, אבל אי יהיה קן במשמעות הש"ס קשיא שזכה מה טו"ך לראיה שהיא מלכ גדולה מפני שמעשרת ולא מפני שמעשרת המגפה ויעמוד בין החיים ובין המתים [במדבר י"ז י"ג]. ועוד, מה ראיה היא זו, אלא שלוח בקן קראו חז"ל מלכ קלה [חולין קמ"ב ע"א] וכתוב למען יאריכון ימיה. ועוד, מה הוה לכו לפלם אורח חיים וכו' אמרו [אבות פ"ב מ"א ע"ש] הוה רן למלכ קלה כבחתורה שאין אחי יודע מהן שכן של מלכות. ויש לי להמליח לו חירון ש"ס דמ"ק ע' ע"א בסופו פלם מעגל רגליך וע"ש וק"ל. גם מה שכתוב זה חירון על קושיית ברכת הזבח לכלל מלכ יש לה שרש בפני עצמה, גם ממני לא נעלם זה אבל אין לנו עסק בנסתרות, וקושיית ברכת הזבח עומתה היא הפכתי זה והפכתי זה ולא עלה בידי חירון מרווח כאשר אותה נפשי. ומכ שהחליט מכ"ח דע"כ קטורת מלכ רבב היא מפני שנעשה על מצבה פנימי ומצבה העולה הוה בחון, אין זה ספק דקטורת מלכ רבב היא בלי ספק, אבל מפני שנעשה על מצבה הפנימי אין ראיה, דלפיכך אנה עולה הוקטר על אש שלמעלה וקטורת על אש של הדיוט מהבגלים הנקחים ממערכת שניה של קטורת וממולם לא ירד [אש] של מעלה לשרוף הקטורת, ומכ שכתבו תוס' סוף חגיגה ד"ה ושאלין צו אלא עובי דינר וכו', דמשמע דבמצבה הפנימי הוה אש של מעלה, כבר כתב בפלתי סי' מ"ג ססק"ו גבי שיעור דינר אבד דעחול יע"ש, ובתי חולין שלי פרכתו כל דבריו והפליתי פירוש אחר לפע"ד אין כאן מקומו, מ"מ אמת דפנים לא הוה אש משמים. גם גמגומי במוכל שגולד במל מעשיר, אחר מכ"ח נבי שגולד במל שיהי מובל מ"מ אינו מוכרת שיתנו לו למל — זכו דבר המפליח השומע, וכו' ר נחמן ע"כ שלא ברטנו דחקו מלו לגנוב, ומכ"ש שיהי כך במל שזכ יעל ע"כ צו של פלוני, ובאמת כאן ה' לו מקום לתפסו תפיסה מעליה ולומר, נבי שעפ"י המל נעשה אדם מובל, מ"מ איכא נמי מובלים שלא במל אלא מרזום בחרו במלכ הוה וכו' מי שגולד צדק א"א למל וא"כ הרי ח"ל הזכירו לת"ח להיות אונן ככתב שחיטה ומילב [חולין ע' ע"א] וכו' כל ת"ח במאדים וולדו, וא"כ הרי איכא מובלים דלאו במלל תליא ולכא ראו שיעשרם ה ונושעים חכ הוה פקפוק הראוי:

עלנו בנינו קדיש שחדשו האחרונים כי יותר נוח מנהג הספרדים שכלם אומרים אותו בפנים א', ולכאורה מנהג כשר הוא ורבים בעושים מלכ עדיפי מיתודים, ותמיה על אבותינו אשר לכו התורה צירוש משלם כמ"ש הרא"ש בהשנה הביאו הרב"י צ"ד סס"י פ"ב ואין נחשוד אותם שקלקלו ועוואו דרך. גם לכאורה ל"ע על המנהג שהבן ז' דוחה לשלשים ושלושים דוחה לי"א וי"א דוחה לאכל חוץ יב"ח וכדומה, וקשה וכי שותפים שנזדמן לכו סחורה יאמר פלוני חיי לריך לכו ביותר תנס לי לבד ואין לכו חלק צו, והלא כס יענו מה לנו בכך אם אחי לריך יותר להסתורס הכוה מ"מ כל שכר לאמלט, וככה נמי וכו' דבעל השבט לריך יותר להקדישים מהאחרים, מ"מ כיון דשותפים כס מדוע ימחלו האחרים על זה. ויש לדחות זה ולומר, אכן סבדי דאיכו גופיכו יוחא לכו להקדים לכן ז' כדי שגם בניכם אחריכם יהיה לכו קדימה זו, וכ"כ אמריק ש"ס דצ"מ י"ב ע"כ עניי גופיכו יוחא לכו כי הוה זכי אגרא לכו לדידכו ולקוטע בניכו בחרויכו וכ"כ דבוח"ה, מ"מ קשיא ראשונה קשה. ולפי כ"ל י"ל דעיקור זכ"ה שמכח אבותיו אינו באמירה דידה, כי אם צומה שהוא מלכ הליבור שמונים אחריו אמנים טובא ויכא שמיכ רבא מנכך דנפיש חילי וברוך ה' המבורך, וע"י שנעשה הוא סרסור ללבור ע"י מלכ אבותיו, נמלא מנהגינו יפכ כחו, כי אם יאמרו הרבב צנת אחת מ"מ אין הכוהם אלא אחד מהם האומר קדיש ואידך נעשה מסייע ואין צו ממש וא"כ כל אחד יחטוף שיכ"ה הוא הראשון ושהליבור יענה אחריו ולא אחר חבירו. וממילא אחי שפיר נמי דיני דחייב כ"ל. דבלי ספק גם להלבור יש שטר רב שגורס לכות המתים בהמה, וכשתח מי שחברו נעשה על ידו אין מכוניסן אותו במחילתו של הקב"ה [בשנה קמ"ט ע"ב], מ"מ מו שחברו זוכה על ידו וכו' מזה עובד מרובב, ממילא כל מה שהוא במח לריך לעניית הליבור יותר כיוון בחון ז' ושלושים זכ"ה, יותר יש שטר ע"י להלבור העהרים לו, ממילא לא יוחא להלבור שיאמר קדיש אבל בחון י"ב חודש ויפסידו כס זכותם בגדול, ואם יאמר בע"כ שלא בעובחיו — הרי אין עונים אחריו כמ"ש בש"ס א"ח סי' נ"ג סכ"ב (ע"ש) בצמ"א סק"ד משמע דבקדיש לא אמר כן), ואם עברו וענו אחריו תליק בכל מה דאמר רחמנא לא תפידו אי עביד מבני ומכל מקום אידך יש לו שטר קדיש ממש, שברי נאכס ולא עשאו שזכ גלו ומעלה עליו ככחוד כאלו עשאו. בארכנו הרבב ויחאו מענין לענין באותו עין והלכתא גבירחא איכא למשמע:

תבוא לדינא מה שכתב בגאון צנ"י [מ"ק חו"ד סי' פ"א] שכל תפלות פולק לא חשו לדברי רבינו פרו, לא שמתי לבי על זה כלל, וכי מפני כך יודחו דברי רבינו פרו וכי אחרי דקפדי לשמוע לדברי בגאון ר פרו יקופחו בכלכב מפני שאינם עושים כמנהג פולק ומה אשיב על זה, וגם בגאון צנ"י לא כתב אלא לפי דעתו שאין שרש ויסוד לדברי ר פרו וכל דבריו מופרכים על כן הביא ממנהג פולק שמסתמא מיסדי המנהג הכוח שמו לכו על זה ודחו דברי ר פרו מהלכה, אבל לפי מה שטעיתו לו סמוכים אי"כ לא נדח מנהגינו מפני מנהג מחחי פולק וכו' דמכ"ה נבי ואריך. אך מ"מ תמכתי בכחצי הראשון תמיה קיימת על בגאון צנ"י ז"ל שביא ראיה גם ממנהג מקומות שמכבדים להרז דמחא, וממנו אין ראיה שהוא כמו כהן בגדול שמקטיר חלק ברשע ואין ראיה מה לכאן, ועתה אני אומר אפשר כי מקדמת דנא גם בני פולני חשו לדברי ר פרו אלא שהיה מנהג קצות בכל עריכם ליקח רבב

א פרו לשון השי"ס הרי"ה י"ב.
 ה לשון השי"ס קדושין ס"ז ע"ב.
 ו ב"ב - ש"ס ר"מ.

תשובה יפה דנת שמה שנפסק ב'ד (ס' שע"ה) נמי שנטבע נמים ונחייאשו מלבקש ושוב נמצא שא"ל שוב להתחבל שזה דוקא נשכר נהגו חבלות נשעה שנתחייאשו חבל נכרון זה שעדיין לא נהגו חבלות לא שייך זה. ואגם לא שייך בזה שהוא שמועה רחוקה שכל זמן שלא נקצר לא חל חבלות עד שישחם הגולל וא"כ רינו כשמועה קרובה שחייבין הקרובים להתחבל: אך לא נתבאר בהשאלה אם ה' איש נשוי לאשה שאז פשיטא שאין להתחבל עליו שדפי מה שנתראה משלשון השאלה לא ה' היכר בגופו רק בנגדיו ונמה שנסקו והרי לפי המנואר בגמרא ובאה"ע ס' י"ז סעיף כ"ד כל שלא הכירוהו רק ע"י כליו אין משיאין את אשתו שחייבין לשאלה ואף דהר"מ פארוחה ומהר"י מטרנאי פסקו דאם נכר בנגדיו שהו' לנש נהם קודם הטניעה לא

חייבין לשאלה הרי הכה"ג חולק עליהם ופוסקים אחרונים הסכימו עמו שלא להחיר ענוה ע"י היכר בנגדיו בלבד וגם האדרעםקארענן פשיטא שאינם סימן מובהק שהוא דבר הנחן מיד ליד ושמה נתנם לאחר וגרע זה מארנקי וטבעת וחוחם וכיון שאין להחיר אשתו על סימנים האלה אסור גם להתחבל עליו כמנואר באה"ע שם סעיף ה' בהגהה וכ"כ הש"ך ס' שע"ה ס"ק ז' אמנם אם הנטבע ה' פנוי בלא אשה זה חלוי בפלוגתא שלדעה המהר"ם בן חנינין נעזרת נשים אפילו בפנוי אין להתחבל כל שלא נחיר אשה דגזרינן גזירה לגזירה חבל נשוח' שנות יעקב ח"ד ס' ק"ג פסק דפפנוי גריבין להתחבל בלא גזרינן גזירה לגזירה ובשוח' חתם סופר חלק י"ד ס' ד"ס הסכים עם הש"י ולכן קרוביו חייבין להתחבל ושל' לכל ישראל כנלע"ד

הקטן יעקב.

סימן קכ"ב

ב"ה אלטאגא, יום ד' ט"ו כסליו תר"ד לפ"ק.

להרה"ג וכו' מ"ה נער אפפענהיים נ"י הגאב"ד ר"ק איינענשץ יע"א.

כתב מעכ"ת נ"י — נשאלתי קהל אחד ה' להם שתי נתי כנסיות א' גדולה וא' קטנה ועוד שאר מנינים וכשנעשה הנהכ"ג הגדולה רעוע וחשבה לפול הרסו אוחה ובנו ביהכ"ג גדולה בנין נאה המחוקת כל בני הקהלה והסכימו שלא להתפלל בשום מנין רק בביהכ"ג החדשה הזאת ועוד התקינו כי קדיש יתום יאמרו כל האנלים ואפי' יאהרטייט ושליש כולם יחד אמנם קמו מעוררים ואבני הקלע בידם ומדברי הרמ"א ב"ד (ס' שע"ו) ודברי המג"א נח"ח (ס' קל"ג) והקהל אומרים אם ננהיג נמנהג הקודם יחרבו המחלוקת וקטטות בכל יום ויום יען שאין כאן רק ביהכ"ג אחת ורולים לידע אי שפיר ענדי: והשנתי להם תקנה גדולה וישרה ראיתי כאן דהנה ענין קדיש יתום לא מלאנו לא בשתי תלמודיים גם לא ברמז"ם ובטור רק הב"י ב"ד (ס' שע"ו) הניח בשם הכלבו שהעתיק דברי הזה"ק פ' אחרי פ"א פגע ר"פ נחמד שהי' מקושש עמים וכו' חבל נש"ע לא הניח כלל מנהג הלו דיתומים יאמרו קדיש רק הרמ"א הניחו ועשה חיל וקיס בזה ובאמת גוף המעשה שהניח הזה"ק אין לו פירוש ואפשר שגא' כן לאחד בתלום והרבי"ש בחשונה ס' קט"ו ל' ג"כ שלא נמצא מעשה זה בתלמוד ואפשר נמדרש וגם' הנדפס נחדש כרם שלמה על י"ד ס' שע"ו שהי' מלקט שוח' ודברי אחרונים ל' שלא נמצא בשום מדרש אמנם הרבי"ש ל' שם כי כל המנהג הזה הוא רק על קדיש דרבנן אחר הלימוד ולא על שארי קדישים אמנם אף שהרמ"א הניח סתם ואחריו המג"א הניח כמה וכמה דינים מיי שיש לו קדימה בענין הקדיש לא אמרו רק בעיר שיש להם הרבה נתי כנסיות ונהמ"ד ואז טבל לקיים פסקיהם וחלוקיהם בענין הקדימה שלשים וא"ל חבל בעיר שאין להם רק ביהכ"ג אחת ובכל יום ויום שם אנלים שלשים וא"ל הרבה כדי למעט במחלוקות טוב שיאמרו כולם בנ"ח כדי לתווך השלום ומה שהמעוררים טוענים שלא לנטל המנהג כי כל מנהג יש לו שער בשמים ויבדחם נהררי קודם מדברי המג"א נח"ח ס' ס"א אומר אני להשקיע הריב נוכל לנטל וכבר אמרו חז"ל שם שנכחז בקדושה נמחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו מכ"ש נכרון זה ועיי' השו"ב הרדנ"ז ח"ג ס' תרמ"ה הניח בשם הריטב"א ח"ל חבל המנהג להקל לשלם אין חוששין לו ואפי' ה' ע"פ ג' ג' ג' ג' שנעולם כל שנראה בו נר איסור לחכם בעל הוראה אשר יהי' בימים ההם שאין לנו אלא השופט שיהי' נייטנו עכ"ל הכ"ז יש בו קולות שהרבה פעמים בא לדי מחלוקות במקום קדוש ואנוכי הידוע ועד כי ראיתי פ"א שאחד נחן לחנינו

מכת לחי ע"י הקטטה עבור קדיש ועוד גוף הדבר אין לו טעם מה חילוק יש אם אחד אומר הקדיש או הרבה יחד אדרבה כי עיקר הקדיש ל' נס' יש נוחלין הונא נס' בית לחם יהודה ב"ד ס' שע"ו סק"ה הקדיש אינו חפלה שיחפלו הבן על האב לפני ה' שיעלה משאול מטה אלא זכות ומנ' הוא למח כשנט מקדש נרבים והקהל יענו אחריו אמן וזה"ד שאר מנחות חכיות שעושה הבן אחר מיחת אביו הוא כפרה לנפש האב עכ"ל וא"כ אם רבים אומרים ביחד קדיש נודאי יתקדש שמו ית' יותר וכמ"ש רש"י פ' בחוקותי ח"ד מרובים העוסקים בתורה למעטים ואם יחיד אומר צ"ע כמה פעמים אין עונים עזרה אחריו איש"ר אמנם מחמת דתרי קלי לא משחמעי יש לתקן שיאמרו הש"ך הקדיש והאנלים יאמרו בלחש מלה במלה אחריו וזו טוב יותר משיאמרו בנ"ח ולא ישמעו דבריהם והקהל אינם ענים איש"ר וראיתי אחד קדוש מדבר בספרו חתם סופר ס' שמה' בתשובה אחת כתוב אלי חה לשונו אך ל' דהנה מנהג הספרדיים כל הקדישים אומרים האנלים נפ"א ועל כולם עונים איש"ר והגאון מוה' יעב"ז בסידור שלו ל' אינו מטפל בדיני קדיש כי נכון מנהג הספרדיים כל הקדישים אומרים כולם נפ"א וע"כ בעל חתם סופר וכן אנו נוהגים בבית מדרשינו נקדיש דרבנן שיאמרו כל הנחורים האנלים יחד גם בביהכ"ג כשיש שום פלפול בין האנלים אומרים שניהם מה נכך על כן נלע"ד וכו' עכ"ל ואם הגאון מהרמ"ם זלל"ה אשר מרגלא בפומי' לומר אני אומר הקדש אסור בכל מקום והי' שונא החדשות ואמר כי טוב לומר כולם ביחד נודאי טוב בעיר שאין להם רק ביהכ"ג אחת להנהיג מנהג ספרדיים ונפרט בביהכ"ג חדשה יכולים לתקן מנהגים חדשים עכ"ד מר נ"י

על זה אשיב — חמחתי דרך כלל איך קרא מעכ"ת נ"י תקנה גדולה וישרה לנשות מנהג ישראל אשר נהגו בכל מדינות אשכנז ופולין זה יותר משלש מאות שנה נקדיש יתום שיאמר כל אחד לבדו וליך בעקבות המהחדשים בזמנו שנינו עניני החפלה והנהיגו גם המנהג הזה שיאמרו האנלים קדיש יחד. ועתה אחוכה עמו דרך פרט. מר נ"י כתב שענין קדיש לא נמצא בשום תלמוד ומדרש רק במעשה שהניח הב"י בס' שע"ו בשם הכלבו שהעתיק דברי הזה"ק הקדוש פ' אחרי ע"פ המעשה שהונא שם וגוף המעשה שהניח הזה"ק אין לו פירוש ואפשר שגא' כן לאחד בתלום עכ"ד ואשאלה ממנו למה אין לו פירוש אפילו ה' המעשה בהקץ ולא בתלום וכי יפלא בדברי רז"ל שרוחות הממים נראו לניס

רוח נזכר מעשה כזה באריכות וכו' הן הוא רני נחום הפקולי ומסיים שם ח"ר חייה זר אצל כהאי גוונא אירע לר' עקיבא ע"ש הרי דנזכר ג"כ בזה מעשה דר' עקיבא ועכ"פ יונא מזה דמעלת הקדיש גדול ויסודותו בקדש קדישים זר' עקיבא דמלוה סחומי חליבי' :

עוד כתב מר נ"י "למנעו הרי"ש כתב שם כי כל המנהג הזה הוא רק על קדיש דרבנן אחר הלמוד ולא על שארי קדישים" והא דזכיר שאלו בלבד שלא נזכר מזה נריב"ש אלא אדרגא אפכא נראה שם שאף שהשאל לא הזכיר רק על מה שנהגו בספרד לומר קדיש דרבנן הוא השיב בשם רח"ה ז"ל שכחצנשס הר"מ ז"ל טעם חקנת הקדיש מפני המעש' וסיים ועל זה פשט המנהג לומר ננו של מח קדיש בתרא כל י"ב חודש יב"ל וידוע דקדיש בתרא היא מיה שנאמר בפוסקים על הקדיש שאומרים אחר החפלה ולשון זה עצמו הזכיר נרמ"ח סי' ע"ו על קדיש יחומים הרי שמהג אמירת קדיש יחום כבר הי' מנהג שפשט בישראל בימי הראשונים זה יותר משש מנחות שנה ויסודותו בקדש.

והנה מר נ"י נאמר דמה שהראה שאין ליינה קדיש שרש ועיקר לא בתלמוד ולא במדרש ולא בראשונים אשר על כן יהי' ביד המורה כחומר ביד היוגר לאשר יחפץ יטנו הודיע דעתו שמהנה טוב יהי' לחקן שכל יחומים יאמרו יחד ונגד המעשרים שאין לנטל מנהג אמר שאין בזה שינוי מנהג כיון שציה"כ נבנה מחדש ועוד שאין מנהג עומד להקל ובזה יש חקנה להשיג המחלוקת שכבר אירע שהכו זא"ז על אמירת קדיש ולכן טוב ויפה ומקובל לעשות שלום ע"י שינוי ההקנה עכ"ד מר נ"י חמיה לטמוע דבריה כאלה וכי ענין המנהג חלוי בבית אשר נחפליה נז' הלא את אשר נהגו יושבי הקהלה עד עתה הוא הנקרא מנהגם וכי יקרא מנהג להקל שניתן ביד כל לשונות כדלעיל ויה שנהגו בכל חפונות אשכנז ופולין כוונה מנחות שנה מופני שיש קלת פושעים שמרומים יד להכות נביה"כ הלא על כזה נאמר כי יארים דרכי ד' לדיקים ולכו נם ופושעים יכשלו נם. ומה שחלה מר נ"י בחילן גדול נמיה שכתב הגאון חכם סופר ז"ל ואמר הלא הוא הי' שנהג ההחדשות ואעפ"כ החיר לומר קדישים יחד בהלעיו דברי היעב"ץ שאמר שיער צעינו מנהג הספרדים גם בזה לא דבר נכונה וכי הגאון חת"ם החיר לומר קדישים כל האבלים יחד הלא טרח ויגע למנוח פשר בפסקו שיאמרו האבלים כל א' ב' קדישים ורק הקדיש השלישי יאמר השכיר עם ענה אצל אחר ורק לשעינו מעט הזה מנא לו סמך מדברי היעב"ץ וממה שנהגו ביציבה לומר קדיש דרבנן יחד ואלו רצה להחיר אמירת קדישים יחד לא הצריך לפסקו וגם היעב"ץ ז"ל אשר פה הי' מקום כדורו וכו' לו ציה"כ מיוחד לעצמו לא שנוענו שציה מנהג בזה להגות האבלים לומר קדיש יחד אף שאמר שיער צעינו מנהג הספרדים בזה.

ומה שנהגו הספרדים אין צירינו לידע על מה נהגו כן אצל עכ"פ יש חילוק רב בין הספרדים ובין אשכנזים כי הספרדים כל חפלתם הייה נמקלות בקול שו' בלי איחור ומיהור ואחרי שרגילים בזה גם כשיאמרו קדישים יחד נשמע קולם יחד כדאמרינן נמגילה (דף כ"א) דאף דחרי קלי לא משתמעו מוכ"מ בהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין כיון דחצינה יבדי דעתייהו ושמעו הרי דאפשר לשמוע גם הרבה קולות אי יבדי דעתייהו ובזה רגילים הספרדים מיה שאין כן ננו חנשי אשכנז שאין יתפללין וקורין בקול א' וכשהרבה מחפלים יחד אי אפשר לשמוע ולכוון כאשר ידעהי נלמנה נמיה שגם פה כוהגין לומר קדיש דרבנן האבלים יחד והוא כחוכא והטולת דכל האלים גבר לשיה קולו קול ענת גבורה וחצירו לועק כנגדו זה פוחח וזה

לחיים צפרט לאנשים גדולים ודברו עמהם מה יענה מעכ"ת כ"י לאשר אמר ריב"ז לחלמידיו פנו כסא לחוקי' מלך יהודה שבה כדאמרינן בצרכות פ' תפלת השחר ולאשר אמרינן בשבת פ' השואל הנהו קפלאי וכו' מאן ניהו מר א"ל אחאי זר יאשי' ולאשר אמרינן בצרכות פ' מי שמחו נמעשה החסיד שלן צביה"ק ושמוע המתים מספרים זע"ז ומה שאמרינן שם שהלך שמואל אצל אביו ושאלו היכן מעות היהומים והשיב לו ומה דאמרינן ביומא פ' יוה"כ נאבו רכידור שאמר לנגו שהי' כים מונח בקברי' ומה דאמרינן בכתובות פ' הנשאל צרינו הקדוש שהי' נא מע"ש לע"ש לניתו וקדש ומה דאמרינן צנ"מ פ' הפועלים נר"א זר' שמעון שהי' מונח מת י"ח שנה בעלייהו וספר עם אשתו והורה הוראות מלבד הרנה מעשות כאלה שנמנאים במדרשים ובזוהר הקדוש והכיישפוט מעכ"ת כ"י שגם כל אלה דברי חלומות היו והנה חפשתי בזוהר הקדוש אחר המעשה שכתב הב"י שנמנא נפ' אחרי ולא מנאחיו שם וכבר חשנתי שכתחלק להב"י מעשה אחר שהוצא שם צפ' אחרי זר' חוקי' ור' יוסא שיננו סמוך לבי קברא אחרגיש חד קברא קמיהו ונח ווי ווי דהא עלמא צלערא שכיחא וכו' ע"ש אכן אין זה המעשה שהוצא בכלנו ועכ"פ גה ממעשה זה נראה שהיו המתים מדברים עם החכמים בהקץ. שוב מנאחי המעשה במדרש הנעלם הוצא בזוהר חדש וכפי הנראה משם הי' המראה בחלום ובאמת אין חילוק בזה אם הי' בהקץ או בחלום אחרי שהמדרש סיפר לנו ודאי שהמעשה אמת ולא דברי חלומות אשר ישאם הרוח:

עוד כתב מר נ"י שעל מה שכל הריב"ש שאפשר שנמנא מעשה זה במדרש כחוב בספר כרם שלמה שלא נמנא בשום מדרש וכו' לי חייא שהמחבר ז"ל ה"ח גדול ומופלג יכחיש דברי הרמ"א שכתב שנמנא במדרשות ועיינתי בספר הזה וראיתי שלא כתב הדברים שהועתקו בשמו שרק על מה שכתוב במראה מקום הנתי' נשם ומסכת כלה על זה כתב לא נמנא שום רמז ורמזה נמסכת כלה עכ"ל וזה אונת שהנתי' סוף פ' סופטים כתב כן שנמנא נמסכת כלה ובשלנו לא נמנא אצל הלא ידוע שהמסכת החנונות לא נמנאו שלמים אחנו אצל מעולם לא עלה על דעת איש להכחיש הרמ"א ולומר שלא נמנא בשום מדרש כי באמת נמנא מעשה זה במדרש רני הנחומא פ' נח (אין זה המדרש הנחומא הנדפס באמסטערדא) ונאמר שם מעשה נר' עקיבא שהי' מהלך בבית הקברות ופגע בפחם אחד שהי' עשון ענים על כתפיו וכו' עיי"ש באריכות וסיים שם וקרא בחלק בית עד שהוליכו לניתו ולמדו נרכת המזון וק"ש והפלה והעמידו והתפלל ואמר זרכו את ד' המצורף לעולם ועד באוחהשעה התירוהו מן הפורענות ונא אוחו האיש בחלום ואמר לר"ע חנוח דעתך ננ"ע שהלחתי מדינה של גהינם עכ"ל הרי מיה שהי' בחלום שם הזכר במדרש אצל צעיקר המעשה נאמר מעשה צר"ע שהי' מהלך צביה"ק וכו' ואמר לו האיש שמו שהיו אומרים לי אלו הי' לך בן שהי' עומד בצבור וכו' אהיי בצבור זרכו את ד' המצורף היו מתירין אוחו מן הפורענות וכו' מזה נראה שהי' ספור מעשה מה שנאמר בהקץ ולא בחלום והמעשה הזה הועתק ג"כ במגרת המאור בלשון ארמי נשם יום' כלה פ' ר"י ע"ש לא ח"ב והנה במדרש זה לא נאמר מקדיש רק מנרכו את ד' המצורף ואין זה חייא כי בימי ר"ע עדיין לא נתקן קדיש שנחקן בצנל אצל זרכו כבר נאמר בצבור שהזכר נמשנה צרכות (פ' ז') אכן אחר שגדולת מעלת זרכו היא שעל ידו ועל פי דבורו מקדישים רבים שם הקב"ה ועי"ז מזהה גם לאביו א"כ מעלת הקדיש עוד יותר נאשר ששם מזכיר השנחים בעצמם שיאמרו אחריו ולכן יפה כתב הרמ"א שנמנא במדרש גם בזהר חדש מדרש

חוחם ואי אפשר ממש לענות אמן יש'ר ולולא ירחיז לבטל מנהג דבר היחי מונעם שלא לומר קדיש דרבנן יחד כל שכן שלא להנהיג בן לכתולה ומה גם בשאר הקדישים אשר לא נשמע ולא נראה בכל גלילות השכנה ופולין אפילו קהלה אחת שנהגו בן חוק ממה שהנהיגו מגידי חדשים אשר מנהגי ישראל לא יחזקו: אמנם מדברי מר נ"י נראה כי צעמנו ראה שלא יאוח לומר הקדיש יחד בקול דחרי קלי לא משתמעי ולכן המליץ פשר דבר שהש"ץ יאמר הקדיש בקול והאזנים יאמרו בלחש עמו ואמת ויציב כי בן הנהיגו המגיד חדשות אשר להם כל עניני הקדיש דברי חלומות ואשר לא ישיחו אס יושג הכליתו בזה מנחמם רק לסחוס פס השואלים חקם לומר קדיש לכבוד אנוחם אכן למעכת נ"י

אוצר החכמה

סליק חלק יורה דעה. בערת חונן לארם רעה.

סימן קכג.

ב"ה אלטאנא, יום ד' ט' החמ חר"י לפ"ק.

להרב היקר וכו' מ"ה עקיבא לעהרען נ"י בק"ק אמשטרדם יע"ה.

מירי - ט' - וכי מלאנו שיש רשות לעבד לקחת לו שפחה מדעת עצמו או לכנשה אחרת. מוכנע הוא לרבו ולהיות מרובה עם מה שייטב בעיניו להת לו וח"כ א"ך חיה' משה שנה חלה על העבד אם אינו נרשע עצמו וידיו אסורות מלקיימה כרצונו וחפצו - י' - אם יאמרו דברי מיושב בזה ג"כ משכ' בזה"ע"ז (סי' ט' ס' ב') דהאיש מוחר ליקח אחרת אם וחתו שחי נשוי כי שומר מצו' לא ידע דבר רע לא כן האשה שאינה עושה מצו' בזה אהל אם נאמר שעכ"פ האשה חייבת במצות שנת יהי קשה על דין זה דגם האשה בכלל שומר מצו' דשבת. והגם שמדברי הירושלמי דמ"ק הובאו בתוספ' חגיגה (ב"ע"ב) משמע שהמצו' היא על העבד אפשר שזה לאו דוקא שגם אם קמנו' היא על האדון וכ"מ העבדים הם בכלל המחוייבים במצות פו"ר והבגש ממעכ"ת כ"י לפרש לי דעתו הרחבה בענין מצו' זו ואשמחה ואלעלה בדברי מעכ"ת כ"י ותשאלות חן חן אביע לו עכ"ד מעכ"ת כ"י: ועל זה השיב: הגה מעכ"ת כ"י ראה להרש בזה ד' דברים נגד התוספ' והראשונים (ולא ידעתי למה ערבם) רנה לומר שמצות לשבת יורה אינה על העבד כי אם על האדון או על הב"ד ועוד רנה לומר שמצות לשבת יורה אינה נאשה כמו מצות פו"ר שאינה נוהג בה והיא רחוקה לזה אכן לענ"ד במבוקסו הראשון א"ך הדין עמו כי לא בלבד שמדברי הירושלמי נראה שהעבד צעמנו מצו' כמו שהעיר צעמנו אלא מן המשנה עצמה מוכח בן דקאמרי ב"ש לז"ה תקנתם אה רבו ואת עצמו לא תקנתם וכו' והורו ב"ה לז"ש ואי ס"ד דרק האדון מצו' על פו"ר ושנת דעבר ולא הוא היאך שייך ואת עצמו לא תקנתם הרי גם מצות שנת רבו ולא תקנתם מצות רבו אע"כ מוכח דהעבד צעמנו מצו' ומה שהקשה וכו' דבר הנביא לעבדים והלא לישראל דבר איני חמה והלא צענד של ישראל שמת איירינן שחייב בכל המצות כישראל חון מח"ע שהזמן גרמא וא"כ למה לא יחי' גם בכלל מצות לשבת יורה:

כתב לי מעכ"ת כ"י ח"ל - הענין מצות לשבת יורה עלה בדעתי לומר (שלא כדברי החוס' וכמה מגדולי הראשונים ז"ל ואם שניתי ד' ימחול לי) שצוה זו אינה חיוב מוטל על העבד עצמו ולא על האשה הן שפחה הן בת חורין כי אם דוקא על האדון או על הב"ד מוטל להשתדל שיהי' העבד נשוי כדי שיקיימו הם מצו' שנת שבת וכל זה דוקא בשביל העבד אבל בשביל האשה לאו חיובא רמיא מצו' זו כלל וכלל לא על עצמה ולא על אחר ומה שמוטל על העבד ולא על האשה זהו פשוט שצוה שצוה פו"ר לא נאמרה אלא על הזכרים בן גם דברי הקבלה נאו רק על הזכרים לבד ולא על הנקבות ונראה מונו' זו עלינו לקיים בכל הכפויים החתנו כמו העבדים ולענ"ד יחורנו בזה כמה קושיות - א' - וכי מקרא זו של לא חוהו נראה לעבדים נאמר הלא לישראל דבר הנביא בזה ד' - ב' - אם כדברי התוספ' והראשונים ז"ל לא לשתיט תנא וליחתי בפירוש האשה חייבת במצות שנת - ג' - אדרבא מצינו פלוגתא בנחתינן אם האשה חייבת פו"ר ואם לא ולמה לא אמרו חכמים דר' יוחנן בן ברוקא שהגם שהאשה אינה חייבת במצות פו"ר עכ"פ מצות שנת גם על האשה נאמרה - ד' - במעשה דרב הונא ראיחא בגטין (דף מ"ג) רנה בש"ס להוכיח כדברי ריב"ז וא"כ מוכח דלדברי חכמים נודאי אינה מחוייבת לא על מצות פו"ר ולא על שנת - ה' - אם דברי הקבלה דלא חוהו נראה מוטלים על העבד א"כ קשיא על מחתינן דקאמר יבטל והלא לא נכרח העולם לא לפו"ר הכי הל"ל יבטל והלא העבד חייב במצות שנת שנאמר לא חוהו נראה וכו' - ו' - מודע לא אמרה המשנה שד עברי שבו חייב במצות פו"ר ואם נחרץ על זה כמו שחרטו הראשונים שהוא אונם א"כ לענין מצות שנת ג"כ אונם הוא ופטריה רחוקא - ז' - הקושיא שכבר הרנישו התוספ' צעמנו בגטין (מ"א ע"ב) סוף ד"ה לא חוהו אחרי הוכיחו האוכחה שגם בשפחה שייך שנת דא"כ למה כפינן נחתי' שפחה וחב"ח דוקא בנהגו בה מנהג הפקר ואף שחרטו קושיא זו הלא נראה לעין שצויה דחיקא הוא - ח' - שנת (דף ג' ע"ב) הקשה הרשב"א בדברי רב ביני ממי שחזיו עבד וחזיו ב"ח שאפין אה רבו ומה שמחרץ נודאי נודע למעכ"ת כ"י (גם בתוספ' הקאו קושיא זו וחרטו באופן אחר) אכן על תרועת ק' מנמרה דגטין הכ"ל שרנה הגמרא להוכיח ממצעה דרב הונא כדברי ר"י בן ברוקא ותי' רננ"י לא מנהג הפקר נהגו בה ולדברי הרשב"א לא הי' קשה ולא

הציבור שאז נחשב כקרוב ציבור ומעולה יותר. וע"ע בחידושי הגר"ח (סטנציל) בענין תפלה בציבור כע"ז ע"ש.

וברמב"ם פ"ח ותפלה משמע כדברינו שיש שני דינים, שכתב שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים, ולפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ועוד מביא (בה"ד) "כיצד תפלת הציבור יהיה אחד מחפלה בקול רם והכל שומעים", ולכן לדין תפלת הציבור נראה דלא אמרינן רובו ככולו וכמ"ש. ואף דלענין עיקר חיוב חזרת הש"ץ והיינו תפלת הציבור להרמב"ם (שם) היינו ע"י ששה שלא התפללו, מ"מ צריכים שכל התשעה ישמעו החזרת הש"ץ אף אלו שכבר התפללו וכמ"ש, וכמבואר בשו"ע או"ח סימן קכ"ד דבחזרת הש"ץ אם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, והארכנו בזה במק"א, ושפיר ראוי להתפלל כן, כל העשרה יחד. ומיהו אפשר שנקרא תפלת הציבור רק כשכל התפלה מתפללין יחד כמשמעו, שאחד מתפלל ושומעין ממנו והיינו כמו בחזרת הש"ץ, אבל אפילו בתפלה בלחש אם רק התחילו עשרה להתפלל ולא מתפללין יחד ממש לא נקרא תפלת הציבור אלא נקרא רק תפלה בציבור, וא"כ בכל אופן יש להשתדל מאוד שיהיו תשע שומעין מהש"ץ ושיהא מהשומעין לזכות לתפלת הציבור ממש, וצ"ב.

ובאחרונים יש מבוכה בדין זה, וב"צבי וחמיד" סימן י' מביא שיש טעות בהעתקת המ"א (ס"ט ס"ק ד') וצריך עשרה דוקא כהעתקת השערי תשובה" ולא מספיק ששה, אבל במ"ב ס"ט ס"ק ח' מביא בשמו ששה, ועיין שו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן ט') וכף החיים (ר"ס ס"ט) ועוד אחרונים בזה אם ששה מספיק או לא.

ומיהו נראה כמ"ש, שאם עשרה מתפללין יחד והיינו שהתחילו יחד ממש זהו תפלת הציבור, ודומה לקרבן ציבור, ולא דמי לתפלת יחידים כלל, ויש עוד גדר "תפלה בציבור" והיינו תפלת יחיד שמקובל ומרוצה כיון שמתפלל בציבור אף דלא עדיף כתפלת הציבור שעשרה התחילו יחד ממש.

וראוי להסתפק אם לומר בששה עונים לכד "תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל" שאפשר

שניתקן בתפלת הציבור בעשרה אבל כאן חזרת הש"ץ רק כפורס על שמע, (עיין שו"ת האלף לך שלמה סימן מ"א) אבל נהגו לאומרה ויתכן דכיון דהתפלה בעשרה, מתפללים על תפלות בית ישראל בכל מקום שהם שיתקבלו.

סימן קג

שאלה: קדיש יתום האם לומר כל אחד מהחיובים לבדו, או כולם יחד כמנהג ספרד.

הגאון יעב"ץ (בסידור) משבח מנהג הספרדים שכל האבלים אומרים יחד קדיש ואין מחלוקת ודיני קדימה, ובצוואת הגר"נ אמסטרדם זצ"ל ששמע מרבו הצדיק רבי ישראל סלנטר זצ"ל שאסור לומר שנים ביחד כי תרי קלי לא משתמע, וכן רבינו החזו"א זצ"ל התנגד ששנים יאמרו ואמר שזהו כמו שני ש"ץ.

אמנם הח"ס זצ"ל בתשובותיו (א"ח קנ"ט) מפרש מעלת קדיש שמזכה הציבור לומר יהא שמיה רבה, וכשיש שנים שאינו הגורם היחיד אין שכרו מרובה כ"כ, ולכן נהגו לחלק שהזכות לאחד לכד ע"ש, וזהו מעלת הש"ץ שמזכה הציבור באמנים ויהא שמיה רבה, וכשיש אחד שמזכה ודאי שכרו יותר. וביו"ד סי' שמ"ה הביא החת"ס דברי היעב"ץ וכתב ע"ז: וכן אנו נוהגין פה בבית מדרשנו בקדיש דרבנן שאומרים כל הבחורים האבלים בפ"א ולפעמים גם בביהכנ"ס כשיש שום פלפול בין האבלים אומרים שניהם ומה בכך" עכ"ד. גם בחיי אדם כלל ל' ס"ז כתב בפשיטות "אבל ב' בנ"א מותרים לומר קדיש ביחד וכו' ואפילו ב' הלומדים אומרים קדיש [דרבנן] כשיש עשרה וכו'". עכ"ל. ועיין בתשובות בנין ציון ח"א סימן קכ"ב שדן בארוכה בענין זה. וסיים בזה"ל: "ומה שנהגו הספרדים אין בידינו לידע על מה נהגו כן, אבל עכ"פ יש חילוק רב בין הספרדים ובין אשכנזים כי הספרדים כל תפלתם היתה במקהלות בקול בלי שום איחור ומהור ואחרי שרגילים בזה גם כשיאמרו קדישים יחד נשמע קולם יהד כדאמרינן במגילה דאף דתרין קלי לא משתמע כו' כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעי, הרי דאפשר לשמוע גם הרבה קולות אי יהבי דעתייהו ובזה רגילים הספרדים משא"כ אנו אנשי אשכנז שאין מתפללין וקורין בקול אחד וכשהרבה מתפללים יחד אי אפשר לשמוע

דעתו שוודאי אין לצרף אפילו במקום הדחק ביותר אלא אחד, והיינו מפני שאינו ראוי לבילה גרע וכמבואר בט"ז שם (ס"ק ד') ובפר"ח שם, ואמנם במשכנות יעקב סי' ע"ג מחמיר בכ"ז, דבעינן שיהיו תשעה שומעים להש"ץ ועונין אמן.

ולפי זה ההלכה מבוארת, שנכון להמתין שיהיו תשע ראויים ועונים אמן, אבל אם יש חשש שיש אנשים שלא יישארו עד סוף התפילה כשמאריכים בתפלה יותר מדאי, אפילו אחד עודנו מתפלל יכול להתחיל בחזרת הש"ץ וכמבואר בשו"ע, וכמו שכתב המג"א והחיי"א שדוקא לעשירי מצטרף, ובשעת הדחק גדול אפילו ארבע עוד מתפללין מתחיל בחזרת הש"ץ כהפוסקים דתשע שומעים אינו מעכב, שסומכין על המהרלב"ח וכנה"ג וכה"ח, ואז החזרה כמו פורס על שמע כמבואר בסימן ס"ט, וזכות לשמוע קדושה ומודים דרבנן ואמן, ולא מעולה כתפלת הציבור עוד פעם כעיקר התקנה, שלזה צריך תשעה שומעין כדין, וכמבואר בשו"ע סימן קכ"ד סעיף ד'.

ודע דבשעת הדחק והש"ץ חוזר כשאין אלא ששה, העומדים עוד ומתפללין חייבין להצטרף בשמיעה, שאין קדושה אלא בעשרה, ולפי זה כה"ג הש"ץ יזהר ביותר להגביה קולו שישמעו המתפללין ואומר עם הציבור (ועיין להלן סימן קי"א) וסומכין על הפוסקים דשומע כעונה ממש ומ"מ אינו הפסק. ומיהו עיין רש"י ברכות דף כ"א ע"ב ד"ה ר"ה סבר, ועיין באחרונים לענין יחיד שאומר קדושה דיוצר או דסדרא שיש עשרה אע"פ שאין אומרים ביחד (ומובא במ"ב סימן נ"ט סק"י) ולפ"ד אפשר שבקדושה דשמו"ע כשיש עשרה וששה עונים סגי, אולם במאמר מרדכי מובא בכף החיים מסיק שכל הפוסקים חולקין וצריך עשרה שאומרים הקדושה.

והכל תלוי בגודל הדחק, וראוי לחזק הציבור שיהיו תשעה שומעין, אבל אם יש עשרה ומדברים באמצע, גרע ממי שמתפלל עוד שמונה עשרה וכמבואר בט"ז שם שהוא פושע ובודאי לא מצטרף, ולכתחילה צריך תשעה שומעין ובשעת הדחק והיינו באופן שבלאו הכי יתבטל המנין גם בששה שומעין גם כן מועיל, ויכולים להתפלל חזרת הש"ץ, ומיהו ראוי לש"ץ ליזהר מאד להמתין לתשעה שומעין שרק אז זכות תפלת הציבור מועיל כראוי, ועכ"פ לכל

ולכווין כאשר ידעתי נאמנה, במה שגם פה נוהגין לומר הקדיש דרבנן האבלים יחד והוא כחוכא וטלולא דכל דאלים גבר לישא קולו קול ענות גבורה וחבירו צועק כנגדו זה פותח וזה חותם ואי אפשר ממש לענות איש"ר ולולא יראתי לכטל המנהג כבר הייתי מונעם שלא לומר קדיש דרבנן יחד, כל שכן שלא להנהיג כן לכתחילה וכו', עיי"ש שהאריך. הרי שכשכולם אומרים ביחד קול אחד שפיר דמי וכ"כ גם בגשר החיים שמנהג ירושלים לומר כל האבלים יחד, אך יזהרו לומר כולם מילה במילה ובוזה לא שייך תרי קלי לא משתמעו כיון דחביבה עלייהו, וכן נוהגין אצלנו שכשאומרים כמה ביחד נוהרין שיאמרו ממש אחד עם חבירו, וכיון שנהגו כן מחמת דרכי שלום לכו"ע שפיר דמי, אבל נוהג אני לזרזם לבוא יחד לפני ארון הקודש, שאז כולם מכוונים לומר יחד ממש וחולקין המצוה, ולא כ' אחד במקומו ולפעמים אין עשרה עונין אחריו ואין זה זכות כלל לנפטר רק להיפך הבן אומר קדיש שלא כדין.

ולפי זה א"ש המנהג שכולם אומרים, שבחלוקה אף שאין הזכות כ"כ אין ריב ומחלוקת, ואין לך זכות כמוהו, נמנו וגמרו ונהגו לומר יחד, ומה שראיתי מחלקים המנין וקצתם נפרדים לומר עלינו ושיר של יום בעשרה לבד, והולכים לחדר אחר, ושמה רק אחד אומר קדיש לא שמיע לן, שזהו שנוי במנהג, וכן גזול אחרים שאין אומרים עכשיו לפני קהל רב, ולא שמענו מעולם מחלקים ציבור לפני עלינו שכל אחד יאמר קדיש ולכן לא רציתי לנהוג כן אצלינו.

וממוצא דברינו שמענו שזכות לנפטר להתפלל לפני העמוד כשציבור גדול יותר, שבזה זכות האומר קדיש יותר שמזכה טפי.

סימן קד

שאלה: במנין מתפללין וכמה עומדים עוד בתפלה אם מצטרפין בחזרת הש"ץ.

בש"ע נ"ה (ס"ג ו') "ואם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם או שהוא ישן אפילו הכי מצטרף עמהם" ובמ"ב שם ס"ק ל"ב דלאו דוקא אחד אלא גם ביותר וכשיש ששה מספיק ויש מחמירים ביותר מאחד, [ע"י במגן אברהם שם סק"ח, ובא"ר שם הפלוגתא בזה]. אבל בישו

ג. בשנת פ' מסעי יקרא לכהן עד אחר כל המצ מסעות ולא יפסיקו בהם, אף דנחומשים נרשם גבי ויחזו על ים סוף, שני, אעפ"כ אין לעשות כן, כמפירש צמ"ח סי' חכ"ח. [סיק ח'].

ז. נחודש אב שנת תקל"א שהחג הגוף פה צטייה בחולי קאלירע, והיו הרבה אצלנים לאמירת קדיש יתקנתי שהאצלנים יאמרו ביחד הקדשים, וכה ה"י משך שנה חמימה, וככנות בשנה צרי"ח אב תקל"ב שטר החילי צמח"י, תקנתי שלא יאמרו יחד הקדישים, זונתי בכל יום פעם אח, דהיינו חפינה קדיש של אהר חפינה שחרית יאמרו האצלנים ביחד, אבנ לא שאר קדישים, ועי"ז פכ"פ לא ימלא איפן שיהי האצל נמוע מלומר קדיש פעם אחת בכל יום, וכה יהיה וכה יקום לעולם צמח"י.

ח. תקנה קביעה נחקנה שבכל יום ויום קודם חפילת מנחה יאמרו הלצור יחד בקול רם פרשת החמיד כמו בשחרית, גם ציוס כיפור קודם חפילת מנחה אחרי שהכניסו הס"ח לביכל יאמרו הלצור יחד פרשת החמיד.

ט. שנת תקל"א חל פירים יום א' וצ' והוריתי דנשנת שלפניו שהיה פ' זכור לא יאמרו אב הרחמים, אף דפה המנהג

דאומרים בדי פרשות אב הרחמים, מימ צזה כיון דצמנחא אין אומרים לדקחך לדק אין אומרים אב הרחמים, כמ"ש הרמ"ח סי' רס"ד.

י. לאשר עיינו רוחות שבכמה בפעמים אין אבני הבן הנימול הילך ציוס מילת צנו לצית הכנסת, וגם המילה אינה נצית הכנסת ואעפ"כ אין אימרים תחנון כיון דהמיהל מחפלל שם ממילת צין ציכ"כ שצבי הבן יש לו מקום קביע שם ובין ציכ"כ אחרת, לזה תקנתי שכל ציכ"כ שמחפלל שם הסנדק או המיכל או האבני הבן לא יאמרו תחנון.

יא. ציוס הכפורים שנת תקצ"ז נתעלף המחפלל שחרית בחוך הפייט קודם הקדושה והולך אחר לירד לפני התיבה, ופסקתי שהאחר יתחיל מחחילת החפילה, לומר אבות וגבורות בלא פייט ואח"כ יתחיל צפייט במקום שהפסיק הראשון עיי' צצ"י אר"ח סי' קצ"ו.

יב. בשנת שנתוך הספירה היה חתן חוך שצעת ימי המשחה צצ"כ"ב והוריתי לומר אב הרחמים.

יג. בקי עקיבא צן הרצ משה גינו.

סימן נ'

העתק פסקי רבינו עקיבא איגר מפנקס הקהל פחנא

א. ונשאלה שאלת חכם אדמו"ר רש"צ"ה הרצ עקיבא איגר כדת מה לעשות עם הוד, ופסק הגאון שהיא לריטה קצורה וכן נעשה

3) לא עמדתי על כונת דברי רבינו בכאן, ואולי יש כאן ט"ס.
4) הגהת המעתיק הרב וורעשנער: עיי' בהגהות רעקיא לאר"ח סי' קצ"ז ושם כי שהמעשה אירע ביח"כ ש' תקצ"א. ועיי' מר"מ עם הגאון ר"מ סופר בשרית ח"ס ח' אר"ח סי' כ"א (כסלו תקצ"ז) בנידון ש"צ שנשתתק בסליחות דחפילת מוסף יו"כ.